

No: 263 – Mahreç İşareti

AYANCIK KETEN BEZİ

Tescil Ettiren

**Ayancık Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu
Müdürlüğü**

Bu coğrafi işaret, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 26.11.2012 tarihinden itibaren korunmak üzere 07.12.2017 tarihinde tescil edilmiştir.

Tescil No	: 263
Tescil Tarihi	: 07.12.2017
Başvuru No	: C2012/148
Başvuru Tarihi	: 26.11.2012
Coğrafi İşaretin Adı	: Ayancık Keten Bezi
Ürünün Adı	: Bez
Coğrafi İşaretin Türü	: Mahreç İşareti
Başvuru Sahibi	: Ayancık Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü
Başvuru Sahibinin Adresi	: Yeni Mahallesi, 57000 Ayancık/Sinop
Coğrafi Sınır	: Sinop İli, Ayancık İlçesi
Kullanım Biçimi	: Markalama

Ürünün Tanımı ve Ayırt Edici Özellikleri:

Ayancık Keteni keten bitkisinden elde edilen ip ile yerel tezgâhlarda dokunarak yapılan bez çeşididir. Ayancık ilçesi el dokuması "Ayancık Keteni" ile ün yapmıştır. Ürünün hammaddesi keten ipliğidir. Keten ipliğinin tabi rengi kahverengiye dönük mat ve koyudur. Kullanım rengi ise odun külü ile kaynatılarak ağartılıp elde edilen krem rengidir. Keten ipliği esas itibarıyla tek kat ve bükümlü özelliğe sahiptir. Ayancık Keteni dokuması üç şekilde yapılır:

- 1- Atkısı ve çözüğü keten olan dokumalar (ketene - keten)
- 2- Atkısı keten çözüğü pamuk olan dokumalar (ketene - pamuk)
- 3- Atkısı pamuk çözüğü keten olan dokumalar (pamuğa - keten)

Ayancık keten dokumaları ev içi ihtiyaçlarını karşılamada ve özellikle iç giyimde kullanılır. Çünkü keten bezinin en belirgin özelliği yazın serin tutması, terletmemesi ve teri emmesidir. İç giyimde kullanılan göynek, paçaları işli don ve başa takılan nezgepler keten bezinden yapılmaktadır. Ayrıca yatak çarşafı, peşkir (havlu), perde gibi ev içi ihtiyaçlar da keten bezinden yapılır. Pürsel adı verilen evde tarhana, makarna gibi yiyeceklerin kurutulmasında kullanılan yaygı (sofra bezi) orta kalınlıkta yapılan keten ipliyle dokunur. Keten bitkisi kirmanla eğrilerek elde edilen kalın ipten dış işlerde kullanılan kalın çarşaf ve torba, çöprülerinden yatak, yastık yapılır.

Ayancık Keten Bezinin Özellikleri:

1. Keten ipi Ayancık'ta ekilip hasat edilen keten bitkisinden elde edilir.
2. Keten dokumalar düzen adı verilen ahşaptan yapılmış dokuma tezgâhında yapılır.
3. Dokuma tezgâhında 4 adet gücü (çözgü ipinin geçirildiği sistem) ve 2 adet ayak vardır.
4. Dokumalar bezayağı tekniğiyle yapılır.
5. Çözgü ipleri taraktan çift geçirilir.
6. Kumaş genişliği 47, 48, 50, 52 cm arasında farklılık gösterir.
7. Çözgüde (tezgâha gerilen ip) kullanılan pamuk ipinin kalınlığı 20/1, 16/1 aralığındadır.
8. Atkıda ve çözgüde kullanılan keten ipi 8, 10, 12, 14 numara arasında değişir.
9. Çözgü ipi haşıl yapılarak kullanılır.
10. Haşılın ham maddesi su, un, nişasta, yağ ve sabundur.
11. Dokumalarda kullanılan ipliğin kalınlığına göre atkı tel sayısı 1 cm² de 12, 14, 16'dır.
12. Dokumalarda kullanılan tarağın sıklık, seyreklik ayarına göre çözgü tel sayısı 1 cm² de 12, 16, 20'dir.

13. Keten bezinin en belirgin özelliği yazın serin tutması, terletmemesi ve teri emmesidir.

14. Yöre halkının geleneksel giysileri ve folklor kıyafetlerinde keten bezi kullanılmıştır.

Üretim Metodu:

AYANCIK KETENİNİN

• BİTKİSEL ÖZELLİKLERİ:

90-120 cm derinlere inebilen, yanlara yayılan bir kazık köke sahiptir. Lif ketenlerinde 60-120 cm boylanan sap; ince, dik, lif ketenlerinde uçtan itibaren dallanma gösterir. Sap üzerinde yaprak sapı olmaksızın bağlanmış olan yapraklar açık yeşil renkte iğne veya mızrak şeklindedir. Çiçekleri dağmık veya birleşik salkımlıdır. Tohumları susam tohumuna benzer. Uçlarında gagamsı bir çıkıntı vardır. Parlak renkte ve kaygan özelliği ile ayrılır.

• TARIMI

Ayancık, rutubeti yüksek olan serin bir kıyı bölgesi olduğundan keten bitkisinin üretimi bakımından elverişli topraklara sahiptir. Ketenin özellikle Mayıs – Haziran aylarında fazla suya ihtiyaç duymasından dolayı bu dönemde yörede yağışın yeterli olması keten ekimini ve verimliliğini artırmıştır. Keten; Ayancık'ın sıcak rutubetli, orta ağırlıktaki geçirgen topraklarını ve derin yapılı kumlu-killi topraklarını sever. Yöre şartlarında gübrenemeyen keten mutlaka toprak tavında iken ekilmelidir. Tavsız ekim iyi sonuç vermez. Eylül – Ekim aylarında havalar elverişli gittiğinde toprak tayı yakalandığında hemen ekilmelidir. Zira ketenin kışa tamamıyla pençeleşmiş ve köklenmiş olarak girmesi lazımdır. Keten Ayancık'ta serpme ekilir. Ketenin en büyük düşmanı küsküt otudur. İlk görüldüğünde sökülüp imha edilmelidir.

• BEZ HALİNE GELENE KADAR OLAN İŞLEMLERİ

Hasat edilen keten bitkisi demetler halinde kurutulur. Kurutulan bitkiden lifler, havuzlama (havuzlama sırasında içeriğindeki pektin maddesi bakterilerce parçalanır ve lif kümeleri bitki sapının odun kısmından kolayca ayrılır) yöntemi ile ayrılır. Havuzlama iki şekilde yapılır.

- Çiğde havuzlama: Rüzgârı az olan yerlerde çayır ve mera üzerine ketenler serilir. Bir iki hafta sonra sapların çevrilmesi gerekir. Havuzlama çiğde 1-1,5 ay devam eder. Bu usulde lifler kolay parçalanmaz, yumuşar ve lifler kararmaya başlar.
- Suda havuzlama: 1-1,5 metre kuyularda yapılır. Kuyunun altı ve etrafı taşla örülürse havuzlama daha temiz sularla yapılacağından keten liflerinin rengi beyaz olur. Havuz boş iken demetler dizilir, asılır ve havuz doldurulur. Buna durgun suda havuzlama denir. Suyun sıcaklık derecesine göre 5-8 günde olur.

Havuzlamada olgunluk derecesi için keten demetlerinin üstünden, ortasından, altından saplar çekilir. Kök kısmından bir parça kırılır, bütün liflerin dallarından sıyırılması ile havuzlama işlemi tamamlanır.

Havuzlama işlemi bittikten sonra sudan çıkarılan demetler dikine dizilir, süzölmeye bırakılır.

Süzölme işleminden sonra çayır üzerine alt üst edilerek güneşte kurutulması sağlanır. Bu işlem 8-10 gün devam eder. Bu işlemden sonra kurumuş keten demetleri fırına atılarak gevrek hale gelmesi sağlanır. Fırınlama işleminden sonra ılık keten lifleri içindeki odunsu kısmın ayrılması işlemi yapılır. Bu işlem basit olarak elde "mengenez" denen bir alet yardımıyla yapılır.

Odunsu kısmından ayrılan lifler taraklarda işlem görerek liflerde kalan odunsu kısımlar tamamen atılır ve temiz lifler meydana çıkar. Bu taraklama esnasında işe yaramayan gövde kısmı aşağıya doğru tarakla sıyrılarak taranan kısımda ketenin elyaf kısmının oluşması sağlanır. Bu işlem sonucunda üç kalite iplik elde edilir:

Birinci kalite (mahalli adı parmak); her cins dokuma imalatında kullanılabilecek kalitededir.

İkinci kalite (mahalli adı semen); kalın bez, çarşaf, çuval, kilim gibi gramajı fazla ve kaba imalatta kullanılır.

Üçüncü kalite (mahalli adı çöpür); taramanın en sonunda kalan döküntüdür. Yatak ve ot yastık doldurmada kullanılır.

Bu lifler çıkırıktaki iplik haline getirilir. Taraktan düzgün çıkmayan lifler (semen) ise orcukta (dokunacak ipliğin bükülerek inceltilmesine yarar) işlenerek kalın ip haline getirilir (Bu iplikler çarşaf ve örtü kumaşı yapımında kullanılır). Tezgâhta iplik olarak kullanılacak keten, köylü kadınlarca kış boyunca çıkırıktaki işlenerek iplik haline dönüştürülür. Keten iplikleri büyük bakır kazana konur. İçine kül karıştırılarak kaynatılır. Bu işlem keten ipliklerinin beyazlatılma işlemidir. Beyazlatılma işleminden sonra iplikler “elepçek” denilen ağaç düzene, bu düzeneden de masuralara sarılır.

Çözgüde (tezgâha gerilen ve kumaş boyunu ayarlayan ip) kullanılan pamuk veya keten ipi çirışlenerek (haşılama) kullanılır. Çiriş; un, sabun, nişasta, yağ karışımından kıvamlı su hazırlanarak pamuk veya keten ipinin kaynatılması işlemidir. Bu işlem çözgü ipine sağlamlık ve kayganlık kazandırır. Kaynama sonrası kurutulan ip çileleri “elemit”e geçirilip masuralara sarılır. Masuralardan istenilen ölçülerde ebatları ayarlanarak çözgü yapılır.

Ayancık Keten Bezi, çivi kullanılmaksızın birbirine geçirilerek tamamen ahşaptan yapılmış olan ve yerel adı “düzen” olan el dokuma tezgâhlarında dokunmaktadır. Tezgâhlar 4 gücülü olup, gücüler çirışlenerek dayanıklılığı artırılan pamuk ipliğinden örülür. Tezgâhta kullanılan tarağın çerçevesi ahşaptan, dişleri kamıştan yapılmıştır. Peşkir (havlu) dokumalarda seyrek tarak, giyimde ise sık tarak kullanılır. Tarakların yapımı ile atkı ve çözgüde kullanılan masuralar kargıdan yapılmaktadır. Tarak sıklığı ile keten bezinin 1cm² sinde 16, 14, 12 sıra ip dokunur. Her tarak aralığından ipler çift olarak geçirilir. Çözgü ipleri tezgâha geçirildikten sonra ağızlık ayarlaması yapıp ağırlık taşı takılır.

Dokumalar ketene-keten, ketene-pamuk ya da pamuğa-keten olarak yapılmaktadır. Keten dokumalar serin tutması ve teri emmesi nedeniyle daha çok iç giyimde kullanılmıştır. Dokumalar bezayağı tekniği ile yapılır. Dokuma kumaşlarının kenarları 3 veya 4 sıra beyaz pamuktan yapılır.

Peşkir dokumalar da 50 cm x 100 cm ebatlarında, iki kısa kenarı desenli dokumalardır. Renkli iplerle geometrik desenler yapılır. Doğadan ve çevreden esinlenerek yapılan bu desenlere isimler verilmiş ve bu süslemeye “dökme” adı verilmiştir. Kilim örneği, Şeftali yarımı, Mekik içi, İbrık, Çerkez kızı, Kandil bunlara verilecek bazı örneklerdir.

Çarşaflık olarak dokunanlarda kök boya ile renklendirilen iplerle dokuma yapılır ve üç ya da dört parça dokunmuş kumaş, çırpma dikiş tekniğiyle birleştirilerek çarşaflık elde edilir.

Coğrafi Sınır İçerisinde Gerçekleşmesi Gereken Üretim, İşleme ve Diğer İşlemler:

Ayancık Keten Bezinin hammaddesi keten ipliğidir. Keten ipliğinin doğal rengi kahverengiye dönük mat ve koyudur. Keten ipi Ayancık'ta ekilip hasat edilen keten bitkisinden elde edilir.

Denetleme:

Denetim komisyonu uzman kişilerden oluşacaktır. Denetim komisyonu:

1. Sinop Üniversitesi Ayancık Meslek Yüksek Okulu'ndan bir öğretim üyesi,
2. Ayancık Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu'ndan bir öğretmen veya usta öğretici,
3. Ayancık Esnaf ve Sanatkarlar Odası'ndan bir temsilci.
4. Ayancık İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünden bir temsilci,

5. Ayancık Belediyesi'nden bir temsilci.

Denetim Komisyonu Ayancık Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Yöresel El Dokuma Atölyesi'ni ayda bir, diğer üreticileri yılda bir olmak üzere ve şikâyet halinde her zaman denetleyecektir. Denetimde, yapılan atölye çalışmalarının yerel dokuma niteliklerini tam olarak taşıyıp taşımadığı tespit edilecektir. Kullanılan keten ipinin, el dokuma tezgâhlarının, dokuma tekniklerinin ve elde edilen el dokuması ürünlerin yerel özelliklere sahip olup olmadıklarını değerlendirilecektir.

Denetim komisyonu, kamu veya özel kuruluşlarından veya bunlarda görevli uzman gerçek veya tüzel kişilerden denetimin gerçekleştirilmesi sırasında faydalanabilir veya hizmet satın alabilir. Denetim komisyonu hakların korunmasında hukuki süreçleri yürütür.